

ennen Foucaultia ja Baudrillardia Platonov siis asettaa kysymyksen persoonallisuuden paradigman muuttumisesta kolmannen vuosituhannen kynnyksellä.

Kertomuksessa *Monttu* Platonov ryhtyy suunnittelemaan sosialismin rakennustyötä. Hänen tuotteensa erottuu utopioiden ja antiutopioiden joukosta epämääräisyydellään ja syvällisyydellään. Filosofinen idea, joka on muuttunut fabulaksi, on kuin otettu muinaisesta kiinalaisesta viisaudesta. Platonov esitti sen näin: ”Merkillistä mutta välttämätöntä, että maailmassa on olemassa tyhjiöitä, jotta kaikki voisi sekoittua ilman subjektivisia häiriöitä”. Kirjan sisältö on montun kaivaminen sellaisen valoisan talon perustuksia varten, jossa tulisi asumaan hyviä ihmisiä. Symbolisella tasolla tämä työ käsitetään syrjäsedun tilan dialektisena poistamisena siten, että se uudistetaan tyhjiöksi. Tällaisiin maatoihin käytettiin tsaristisella Venäjällä rangaistusvankeja. Kommunistit sen sijaan mobilisoivat työntämään kaikki ja kaiken. Kertomuksen henkilöt tietävät, että heillä ei tule olemaan paikkaa valoisassa tulevaisuudessa, mutta he ovat valmiita raatamaan itsensä loppuun jalostamalla nykyisyyden piinan tulevaisuuden iloksi. ”Kaikki köyhät ja keskitalonpojat tekivät työtä sellaisella elämän uutteruudella kuin olisivat halunneet pelastautua iäksi montun kuiluun.” *Monttu* ei ole vain reikä maassa, vaan perusta ”tulevalle liikahattamattomalle onnelle”, toisin sanoen paratiisille maan päällä. Vapaaehtoisten rakentajien toivo kohdistuu orpotyttö Nastjaan, joka on jostakin ajautunut yhteisöön: hänen tulee saada elää.

Mutta vääristynyttä tilaa ei täytäkään taivaallinen autuus vaan maanalainen vesi. Laskettaessa paratiisin perustaa kaivetaankin käytävää helvettiin. Kun on tiedostanut totuuden, ei

ole syytä eikä keinoja enää elää. Ihminen elää toivosta, ja toivo on salattu. ”Toivo ei voi syttyä ja sykkii ihmisen sisällä: jos se toteutuu, ihminen kuolee; jos se ei toteudu, ihminen jää eloon mutta joutuu piinaan – ja sydän sykkii lohduttomassa paikassaan keskellä ihmistä.” Kertomuksen lopussa Nastja kuolee. Kristinuskon katkeran johtopäätöksen ”joka tietoa lisää, se tuskaa lisää” Platonov vie loppuun asti: alastomaan totuuteen sisältyy suunnaton suru. ”Vaikka he hallitsivatkin ajatuksella elämää, joka oli sama kuin ikuinen onni, niin silti heidän kasvonsa olivat jurot ja laihat, ja elämän levollisuuden sijaan niissä oli nääntymys.” Enää ei ollut mitään toivottavaa. Parempaa ei ollut tulossa. Elämä vain jatkui.

Brodsky totesi kertomuksesta *Monttu*, että se on ”huippu, josta ei voi astua enää minnekään”. Mutta tämä on jälleen sivustakatsojan toteamus. Platonov itse toteutti omassa kohtalossaan vanhaa itämaista uskontunnustusta: ”Kun olet saavuttanut huipun, jatka nousua.” Siksi ihmiskunta on

kadottanut hänet näkyvistään.

”Maa on pimeä, mutta ihminen siinä loistaa.”

Vladimir Jermakov

Suomentanut

Marja-Leena Mikkola

Andrei Platonovin suomeksi julkaistut teokset:

Ihanassa ja raivokkaassa maailmassa (suom. Esa Adrian, Neuvostoproosaa 2, Helsinki 1972)

Džan matkalla onneen; Ihmisen sisin (suom. Ulla-Liisa Heino, Helsinki 1982)

Sydän paikallaan: novelleja ja kertomuksia (suom. Ulla-Liisa Heino, Moskova 1985)

Monttu; Juveniilimeri (suom. Ulla-Liisa Heino, Moskova 1989)

Tševengur (suom. Ulla-Liisa Heino, Moskova 1990; kirjan nimi viittaa ilmaisuun ”virusujen kumu” tai ”virusujen pauhu”)

¹ Sitaatit ovat Andrei Platonovin teoksista ja päiväkirjoista.

Sumea aikani sankari

Ilja Stogoff: *masIAfucker*. Moskva: Izdatelstvo Eksmo, 2004. 320 s.

Suhtaudun varauksella ilmiöön, jota nyky-Venäjällä kutsutaan kulttikirjallisuudeksi. Jos vasta-julkaistu kirja nousee välittömästi tähän luokkaan, sen jotenkin ylimielisesti olettaa olevan viihdettä. Toisaalta jos kirja saavuttaa heti suuren suosion, sen pitääkin iskeä ajan hermoon.

Ennen *masIAfuckeria* en ollut lukenut Ilja Stogoffia, en edes kuuluisaa kirjaa *Macho ne platsut* (Machot eivät itke). Tiesin tekijän olevan kulttikirjailija, mikä käy ilmi jo kirjan esittelyteks-

tistä: ”Tämä on Stogoffin paras romaani. Jos kirja, jota pidätte kädessä, tuntuu teistä märältä, se tarkoittaa, että kaupan myyjät ovat jo lukeneet sen ja itkeneet sen sukupolven kohtaloa, jota ei ole olemassa”. Stogoff onkin tunnettu siitä, että hän kirjoittaa miesproosaa ja on tietyn sukupolven edustaja. Muita kaikkien tietämiä tosiasioita ovat ne, että Stogoff on ammatiltaan toimittaja, vakaumukseltaan kristitty ja siviilisäädyltään avioliitossa. Ehkä juuri tämän vuoksi romaanin sankarin samasta kirjoittajaan niin herkästi: tosiasiat täsmäävät. Sama suhtautuminen Stogoffiin ilmenee yleensä kaikissa kirja-

arvosteluissa ja haastatteluissa. Vaikuttaa siltä, ettei itse kirjailijajakaann pyri erottamaan romaanin kertojainäkökulmasta itsestään.

masIAfucker on matkakerptomus. Romaanin sankari matkustaa tilassa ja ajassa, etsien ja lopulta löytäen tien kotiin. Tekijää niin houkuttelevasti muistuttava romaanin kertojainäkökulma, elämään kyllästynyt mutta menestyvä, kiiltäväkantisien aikakauslehtiin kirjoittava toimittaja ja kirjailija, tulee Pietarista Moskovaan hakemaan palkkiotaan. Sen sijaan, että palaisi tästä vieraasta, kauttaaltaan kaupallisesta megapoliksesta suoraa päätä kotiin perheensä luo, hän ostaakin yllättäen lipun ”jonnekin etelämmäksi”, joka osoittautuu Taškentiksi. Romaani kertoo siten sankarin menopaluumatkasta Aasiaan ja omaan nuoruuteensa: matkan aikana hän palaa muistoissaan menneeseen.

Kertomuksen alussa vaikuttaa siltä, ettei sankarille ole jäänyt paljon mitään omaa. Kotikaupunki Leningrad, joka merkitsee hänelle 1980-luvun nuoruutta, tuon ajan musiikkia ja vapauden huumaa, merkitsee nyt muille vain punkrockia soittavan Leningrad-bändin musiikkia, jota kertoja inhoaa. Työtä tehdään ainoastaan rahan vuoksi eikä perheenkään merkitys ole selvä. Sekä nykyäika että siinä liikkuva sankari ovat määrittelemättömiä, sekavia ja sumeita. Kertomuksen, muistelun ja matkanteon edetessä sankari ja häntä ympäröivät ihmiset ja maisemat saavat yhä selkeämmät ääripiirit ja muodot. Määrittelemällä toista ja vierasta kertoja määrittelee itseään. Toiseksi nousee länsi, ja vieraaksi puolestaan määräytyy itä.

Aikamatkan kiteyttää kertojan toteamus: ”Imperiumit hajoavat kuin hampaat hyvässä tappelussa. [...] Viimeisen imperiumin murtumisen olen nähnyt omin silmin”. Imperiumin hajoaminen alkoi sankarin nuoruudessa. Kuusi-toistavuotiaana vuonna 1986 hän

löysi musiikista elämänsäisältönsä: Žanna Aguzarovan laulama twist merkitsi vapautumista neuvostoaikaisista rajoituksista. Kuitenkaan neukkulasta vapautuminen ei merkinnyt kertojalle vain yhteyttä länsimaiseen rockmusiikkiin ja länsivaatteisiin, jotka opittiin hankkimaan rätkäkaupalla länsimaisilta turisteilta, vaan se vaati myös radikaalimman yrityksen rakasta länsimaista naista. Detka-niminen saksalaisneito on kiehtova ja käsitteellisen sekä ulko- että sisäpuolelta. Hän on liian suuri, liian tiukka- ja liian liian – kaiken kaikkiaan lännen perikuva. Kertoja käy Berliinissä vuonna 1990, näkee Saksojen yhdistymisen ja pettyy sekä naiseen että länteen nuoruutensa johtotähtenä. Kampailun- ja pettymystäyteinen matka päättyy sankarin katkeraan purkaukseen siitä, että häneltä on viety usko siihen, että maailmassa olisi paikka, jossa elämä olisi toisenlaista. Perestroikaan ja neuvostoimperiumin hajoamiseen johtanut usko on osoittautunut todellisuudessa kuplaksi. Kertoja luonnehtiikin nykyistä länsimaista elämäntyyliään näin: ”Elämäni muistutti halpaa pornoa. Samaa sakeiden fysiologisten nesteiden virtaa. Samaa selkeän juonen puutetta. Hankkia rahaa. Ostaa uudet Doctor Martens -kengät. Odottaa kenkien hajoamista MTV:tä tuijottaen. Tienata rahaa uusiin. Tuijottaen...”

Näitä tuntojaan sankari pakenee miltei vaistomaisesti itään. Aasia alkaa hiipiä sankarin todellisuuteen jo junassa matkustajina ja ikkunoista näkyvinä maisemina. Sittemmin sen kanssa ollaan vain törmäyskursilla. Kertojainäkökulma käy Taškentissa, Samarkandissa, Buharassa ja Termezissä pyrkien Aasiasta pois, mikä osoittautuu melkein mahdottomaksi tehtäväksi. Aasia pitää häntä vankinaan. Hän käy Afganistanin rajalla asti, mikä herättää hänessä kokemuksen su-

kupolveensa kuulumisesta: hänen ikäisiään poikia viettiin viimeisinä Afganistanin sotaan. Aasialaiset ovat raakalaisia, ”mustia”, jotka pyrkivät häikäilemättömästi hyötymään sankarin hädästä. Aasiassa vallitsee sekasorto, köyhyys, kehittymättömyys ja rappio. Aasialaiset ”etniset” naiset ovat joko kaukaisia, mustiin verhoutuneita äitejä tai itseään valkoisille miehille tyrkyttäviä halpoja hotellihuoria. Ei olekaan ihme, että tästä helvetistä ulos auttavat venäläiset miehet ovat valkoripsisä enkeleitä.

Matka Pietariin kulkee Siperian läpi, Južno-Sahalinskista Tšitaan, sieltä Irkutskiin, sitten Novosibirskiin ja sieltä Moskovaan. Sahalinilla juopotellaan ja ryöstökälytään, Tšita on kiinalaisia täynnä. Burjatiassa venäläiset ovat vastakkain burjaattien kanssa. Aasia jatkuu Venäjänkin alueella. Siperia on tyhjiyttä. ”Sellainen se on, minun suuri, Euroasian kaksi kolmasosaa kattava maani. Paljon tilaa... ja himpun verran säikähtäneitä, rankasti juopottelevia ihmisiä.”

Matka luonnehtiikin sankarin jonkinlaiseksi keskittien kulki-jaksi. Hän ei kannata neuvostoidologiaa eikä liioin länsimaista hengetöntä kulutusta. Aasia edustaa hänelle täysin vierasta islamilaista autoritaarisuutta ja raakuutta, ja siitä sankarimme sanoutuikin eurooppalaisena irti asettuen ylempiarvoisen valkoisen miehen asemaan. Aasian kuvaus ja kertojan luonnehdinnat näkemästään ovat avoimen rasis-tisia. Silti kertojainäkökulma ei liioin samaistu Taškentissa kohtaamaansa englantilaiseen, toiseen valkoiseen mieheen. Tämäkään ei tosin pidä kertojaa eurooppalaisena. Kertojainäkökulma kun ei ole lähtenyt sokeasti seuraamaan uuden ajan ehdottamaa elämäntyyliä, kuten tuttavansa Oleg, joka juoksussaan ajan tarjoamien nautintojen perässä tulee raiskatuksi ja menettää miehisiytensä. Hän ei myöskään

pysty samastumaan kuvaamiinsa venäläisiin miehiin, jotka kaikki ovat enemmän tai vähemmän alkoholisteja ja rikollisia, kun taas hän itse on raivoraitis. Hän ei osta seksiä aasialaisilta huorilta, muttei ole liioin puuttunut ”mustien” miesten ”valkoisen tytön” raiskaukseen, jota kertoo seuranneensa nuorena Mustalla merellä.

Kiinnekohdaksi maailmassa nousee perhe, jota ei kerronnassa kuitenkaan elävöitetä sen tarkemmin: vaimo rakastaa ja odottaa ja poikavauva on suloinen. Vaikeimmalla hetkellä, kun kertojaminästä tuntuu, että rahaa kotimatkan viimeiseen vaiheeseen ei löydy enää mistään, sankari menee ortodoksiseen kirkkoon, ja saa sieltä apua sekä henkiseen että aineelliseen hätään. Pappi vakuuttaa, ettei mies ole yksin, ja antaa rahaa lentolippuun. Vaikka sankari on katolinen ja pappi ortodoksi, usko yhdistää heidät.

Ilja Stogoffin *masIAfucker*

sijoittuu siihen venäläisen kirjallisuuden haaraan, jossa pyritään määrittelemään ”aikamme sankari”, vangitsemaan ajalle luonteenomaiset piirteet. Stogoff kuvaa uudessa ajassa menestynyttä ja samalla eksynyttä keski-ikää lähestyvää miestä, jonka vakaumus nousee kuin itsestään selvänä tapahtumarikkaan kertomuksen lomasta. Hän keskustele Venäjän ja venäläisyyden määrittelystä ikuisten mielikuvien kanssa, joista länsi ja itä luovat maantieteellisen, ideologisen ja ajallisen mittakaavan. Käsitteet määrittellään lopulta stereotyyppisen mustavalkoisiksi. Kuten Juri Levitanski kirjoittaa: ”Jokainen valitsee itselleen naisen, uskonnon ja tien”. Tässä romaanissa suhde kahteen ensimmäintuon on ongelmatonta, ja tiekin vaikuttaa kliseiseltä. Mitään kehitystä itse sankarissa ei tapahdu. Se ei kuitenkaan vähennä kirjan viihteellisyyttä.

Olga Davydova

pystyssä väkivallan keinoin. Stalinismia seuraa pysähtyneisyys, jonka rikkoo uusi visio – Mihail Gorbatšovin viimeinen yritys elvyttää Neuvostoliitto glasnost- ja perestroika-politiikan keinoin. Tätä kehitystä Luukkanen tulkitsee epäonnistuneeksi ”visioksi ilman vihaa ja väkivaltaa”.

Neuvostojen maan punnituinta puhetta saa lukea teoksen alkupuolelta. Luukkanen erittelee asiantuntevasti vallankumouskehityksen pääpiirteet 1800-luvun lopulta vuoteen 1917. Myös bolševikkien ja muiden vallankumousryhmien filosofisetkin erimielisyydet tulee käsiteltä – kuten vuosien 1905-07 vallankumous ja erityisesti vuoden 1917 kehityskaari. Kaikki tämä on peräti mielenkiintoista, kuten myös bolševikkien uudistuspolitiikkaan ja puolueen sisäisiin ristiriitoihin paneutuminen. Harvemmin suomeksi missään näin perusteellisesti esitellään Neuvostoliiton alkuhistoriaa. Teos on muutakin Neuvostoliitto-oppikirjana vahvasti alkupainotteinen, sillä ensimmäisillä 200 sivulla edetään vasta 1930-luvun alkuun. Juuri tuo ajanjakso onkin Luukkanen omaa vahvaa tutkimusalueutta ja sen huoma.

Neuvostojen maan antama kuva 1930-luvun Neuvostoliitosta vastaa paljolti niitä tutkimustuloksia, joita on saanut lukea jo muillakin kielillä: Luukkanen lähdeapparaatti on monipuolinen, vaikka se sisältääkin yllättävän vähän uudempia venäläisiä historiateoksia. Luukkanen yhtyy niihin tutkijoihin, joiden mielestä Lokakuun vallankumous sinänsä muutti aika vähän valtavaa maata – paljon enemmän mullistuksia aiheuttivat tehokas teollistamisaalto ja maatalouden kollektivisointi. Samoin tutkija näkee 1930-luvun puolenvälin paikkeilla tietyt ”onnellisen” pysähtyneisyyden kauden, jolloin neuvostomaan kansantalous kasvoi, nälänhätä loppui ja näytti hetken jopa siltä,

Olemattoman todellisuuden lyhyt historia

Arto Luukkanen: *Neuvostojen maa. Neuvostoliiton historia 1917-1991. Helsinki: Kleio, Edita Prima Oy, 2004. 400 s.*

Dosentti ja teologi Arto Luukkanen ei ole koskaan arkaillut tarttua suuriin haasteisiin tutkimuskohteensa Venäjän suhteen. Häneen on ehkä juuri siksi lyöty myös yltiöpäisen provokaattorin leima. Yhden dokumentin dosentiksi Luukkasta on kuitenkin aivan turha syyttää, sillä hän on lähteensä läpilukenu monipuolinen Venäjä-tuntija. Vuonna 2001 ilmestynyt *Hajoaako Venäjä?* eritteli suuren naapurimme valtiollisuuden rakentamisen kehitystä ajanjaksolla 862-2000. Uudessa teoksessa *Neuvostojen maa* aikajana on ymmärrettävistä syistä paljon lyhyempi.

Neuvostojen maa on muodoltaan oppikirjamainen pioneiritö; suomenkielistä yleisesitystä ”hajonneen monoliitin” koko 70-vuotisesta historiasta meillä ei ole Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen yksien kansien väliin tuotettu. Muilla kielillä ja erityisesti venäjäksi tätä nyt menneen maailman historiaa on kirjoitettu jo monestakin näkökulmasta.

Luukkanen lähestyy aihettaan pääosin avainkäsitteidensä ”visio” – ”pysähtyneisyys” – ”väkivalta” vuorottelun kautta. Ensimmäinen suuri visio tässä ketjussa on bolševikkien toive takapajuinen Venäjän modernisoimisesta marxismien teoriaan tukeutuen. Kun väkivalloin toteutettu visio ei ota onnistuakseen, seurauksena on kummajainen, byrokraattinen puoluevaltio, jota stalinismi pitää